

KRIMINALITETA V ČASU COVID-19

Študija¹

Mojca M. Plesničar, Marko Drobnjak, Katja Filipčič

1. Uvod

V času pandemije covid-19 in ukrepov, ki jih vlade po vsem svetu sprejemajo za njeno omejevanje, se je vsakdan velikega dela ljudi na svetu radikalno spremenil. Omejitve gibanja in delovanja, ki so jih deležni posamezniki, pomembno vplivajo na njihovo psihično sliko, njihovo vedenje in ravnanje. Do sprememb pa ne prihaja le na polju dovoljenega ravnanja, temveč tudi na polju prepovedanega.

Za kriminologe trenutno stanje odpira široko polje preučevanja, saj so ukrepi tako radikalno posegli v normalni vsakdan, da jih v marsičem lahko dojemamo celo kot neke vrste naravni eksperiment. Tako nam to obdobje nudi vpogled v različna klasična kriminološka vprašanja: kako spremenjene razmere vplivajo na kriminaliteto, kako se s spremenjenimi razmerami soočajo organi pregona, kaj se dogaja s kaznovanjem, kako je s poslušnostjo ljudi in kako s proaktivnostjo v smislu ovajanja zaznanih kršitev, kako se v spremenjenih razmerah spreminja odnos med (kazenskim) pravom in tehnologijo in tako naprej.

V tem kratkem prispevku bomo v grobem naslovili le prvo vprašanje: kaj se torej dogaja s kriminaliteto? Kriminaliteta, torej celokupnost kaznivih dejanj na nekem omejenem področju v omejenem času, je odvisna od številnih dejavnikov. V prvi vrsti pojav uokviri sama definicija – kaj je torej tisto, kar z izrazom kriminaliteta razumemo.² Ta je lahko ožja ali širša, za potrebe tega prispevka se bomo omejili na pravni vidik, ki kot kriminalitetna dojemata tista ravnanja, ki jih kot kazniva določa veljavni kazenski zakonik.

Pojavnost kriminalitete je v vsaki družbi nekaj neizbežnega, njena pogostost in vrste pa so odvisne od številnih dejavnikov, tudi od vsakokratnih socialnih okoliščin in družbenih razmer. Glede na spremenjene razmere v času pandemije covid-19 kriminologi po vsem svetu ocenjujejo, da je in

¹ Študija je nastala v okviru dela programske skupine »Družbeno nadzorstvo, kazenskopravni sistem, nasilje in preprečevanje viktimizacij v kontekstu visoko tehnološke družbe« (P5-0221), ki financira ARRS. Več informacij mojca.plesnicar@pf.uni-lj.si.

² A. Šelih, Kriminaliteta: pojem, obseg, merjenje, v: Kriminologija (ur. K Filipčič, A. Šelih), GV Založba in Inštitut za kriminologijo, Ljubljana 2015, s. 237-238.

bo v strukturi in obsegu kriminalitete prišlo do pomembnih sprememb.³ Rdeča nit tovrstnih napovedi je, da trenutne razmere na eni strani krepijo dejavnike, ki spodbujajo nekatere vrste kriminalitete, ter na drugi strani onemogočajo dejavnike, ki so nujni za druge oblike kriminalitete.⁴

V prvo skupino kriminalitete najprej sodijo kazniva dejanja, katerih izvrševanje je z izbruhom pandemije in odzivanjem nanjo postalo lažje ali celo sploh mogoče. V to skupino »korona-kriminalitete« (Evropol jih imenuje kar »corona crimes«)⁵ sodijo raznovrstna ravnanja, katerih skupni imenovalac je izkoriščanje pandemije in trenutnih okoliščin. Tukaj je govora predvsem o raznih oblikah goljufov pri nabavljanju, ponarejanju in tihotapljenju zaščitne opreme, velikokrat v povezavi z (obstoječo) organizirano kriminaliteto, o zlorabah pri uveljavljanju raznih oblik pomoči, ki so na voljo v tem času (npr. zlorabe delodajalcev pri ukrepih, namenjenih varovanju delovnih mest). Poleg teh v skupino s povečanim tveganjem sodijo tudi nekatere klasične oblike kriminalitete, ki so zaradi okoliščin posebej izrazite, na primer nasilje v družini, za katerega so dejavniki tveganja povečani že zaradi izrazito povečanega časa, ki ga družina preživi skupaj, ter omejenih možnosti za umik žrtev ali storilca.

V drugo skupino kriminalitete, pri kateri trenutne razmere zavirajo izvrševanje, lahko umestimo tiste oblike kriminalitete, ki terjajo združevanje večje množice ljudi (npr. žepne tatvine) ali intenzivnejši stik med posamezniki (npr. skupno popivanje, ki vodi v pretep in lahke telesne poškodbe). Predvsem omejitve gibanja in druženja, ki sta osnovni predpostavki številnih oblik kriminalitete, lahko pomembno vplivajo na zmanjšanje teh in številnih drugih oblik kriminalitete. Iz tujine tako poročajo o pomembnih in izrazitih upadih kriminalitete v tem obdobju – po različnih državah je v samo nekaj tednih ta upadla za nekaj deset odstotkov, kar je z vidika dolgoročnih trendov v gibanju kriminalitete izjemno veliko in skrajno nenavadno.⁶

Pri številnih drugih kaznivih dejanjih je slika manj jasna in napovedovanje sprememb bolj nevhvaležno. Dodaten dejavnik, ki otežuje napovedovanje, je upoštevanje klasične kriminološke težave: razlike med zaznano in dejansko kriminaliteto. Kazenskopравни sistemi, ki v sodobnem času marljivo beležijo statistike o kaznivih dejanjih na ravni ovadb, obtožb, obsodb in še mnogo več, nujno obravnavajo samo tisto kriminaliteto, s katero so seznanjeni. Splošno znano dejstvo, ki

³ Kriminologi pri tem spremljajo tudi sami sebe. Na iniciativo avstralskih kriminologov že deluje mednarodna mreža, ki zbira napovedi kriminologov iz vsega sveta. <https://icjdn.com/covid19-delphi-study/> Do te in ostalih povezav v dokumentu smo dostopali 29. 4. 2020.

⁴ Prim. G. Farrell, N. Tilley, Coronavirus: how crime changes during a lockdown, The conversation, 2. 4. 2020, <https://theconversation.com/coronavirus-how-crime-changes-during-a-lockdown-134948>

⁵ Europol, How criminals profit from the COVID-19 pandemic, 27. 3. 2020, <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/how-criminals-profit-covid-19-pandemic>

⁶ E. Lederer, Crime rates plummet around the world as the coronavirus keeps people inside, Time, 11. 4. 2020, <https://time.com/5819507/crime-drop-coronavirus/>

ga potrjujejo viktimološke študije ali samoprijavitvene študije, pa je, da ta predstavlja le delček celotne kriminalitete.⁷ Poenostavljeno, kriminaliteta, ki jo beležimo in obravnavamo, je le del celotne kriminalitete. Do tega prihaja iz različnih razlogov, bodisi kriminaliteta sploh ni zaznana (npr. v primeru ekonomske kriminalitete) bodisi je žrtve ne prijavijo (ker se jim ne zdi dovolj pomembna, npr. kraja starega kolesa, ali ker se bojijo storilca ali obsojanja s strani družbe, npr. spolne zlorabe otrok).

Vsekakor pa je tudi za prikaze v nadaljevanju nujno, da vemo, da predstavljajo le del slike in da se v ozadju tega zaznanega dela kriminalitete lahko dogajajo tudi trendi, ki so drugačni od uradno zaznanih. Ob zavedanju vseh morebitnih pomanjkljivosti uradnih statistik, predvsem ko ostajajo na ravni policijskih statistik (in niso dodatno prefiltrirane preko tožilstva in sodišča), pa nosijo ti podatki vendarle pomembno vrednost in sporočilo, še posebej, ko jih primerjamo s podatki preteklih časovnih obdobj.

2. Gibanje kriminalitete v Sloveniji (policijski podatki)

Kriminaliteta v Sloveniji je po obdobju relativne stabilnosti⁸ v zadnjih letih upadla. To ne velja v celoti za vse oblike kriminalitete, a v splošnem je trend upadanja zelo izrazit. Struktura kriminalitete je razmeroma ustaljena, z največjim deležem splošne kriminalitete ter okoli 15 odstotki gospodarske kriminalitete.⁹

V času pandemije covid-19 smo želeli preveriti spremembe v obsegu in pojavnostih kriminalitete na mesečni ravni. Podatke smo pridobili na Policiji, ki jih je prijazno delila z nami v poenostavljeni obliki, za kar se jim posebej zahvaljujemo.

Pred prikazom pomembnejših ugotovitev pa velja opozoriti na nekaj vidikov: 1. branje statističnih podatkov je treba v izogib prehitrih in napačnih interpretacij opraviti zelo skrbno, 2. zavedati se moramo, da so absolutne številke v slovenskem prostoru pogosto tako majhne, da ne omogočajo statistične obdelave oz. ne dajejo možnosti zanesljive napovedi, 3. podatki se nanašajo le na prvi mesec trajanja ukrepov zaradi pandemije – za celovitejšo sliko bo potrebno daljše spremljanje, 4. podatki se nanašajo le na zaznano kriminaliteto, ki po naravi stvari ne vključuje temnega polja kriminalitete, na drugi strani pa je treba upoštevati, da bo le del teh kaznivih dejanj prišel v obravnavo na državno tožilstvo in še manj v sodno obravnavo. Kljub temu menimo, da so

⁷ A. Šelih, Kriminaliteta: pojem, obseg, merjenje, v: *Kriminologija* (ur. K Filipčič, A. Šelih), GV Založba in Inštitut za kriminologijo, Ljubljana 2015, s. 254-256.

⁸ B. Brvar, Merjenje in ocenjevanje kriminalitete v Sloveniji, v: *Kriminologija* (ur. K Filipčič, A. Šelih), GV Založba in Inštitut za kriminologijo, Ljubljana 2015, s. 264-274.

⁹ B. Lindav, Kriminaliteta v Sloveniji v letu 2018, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 70(3), str. 277-302.

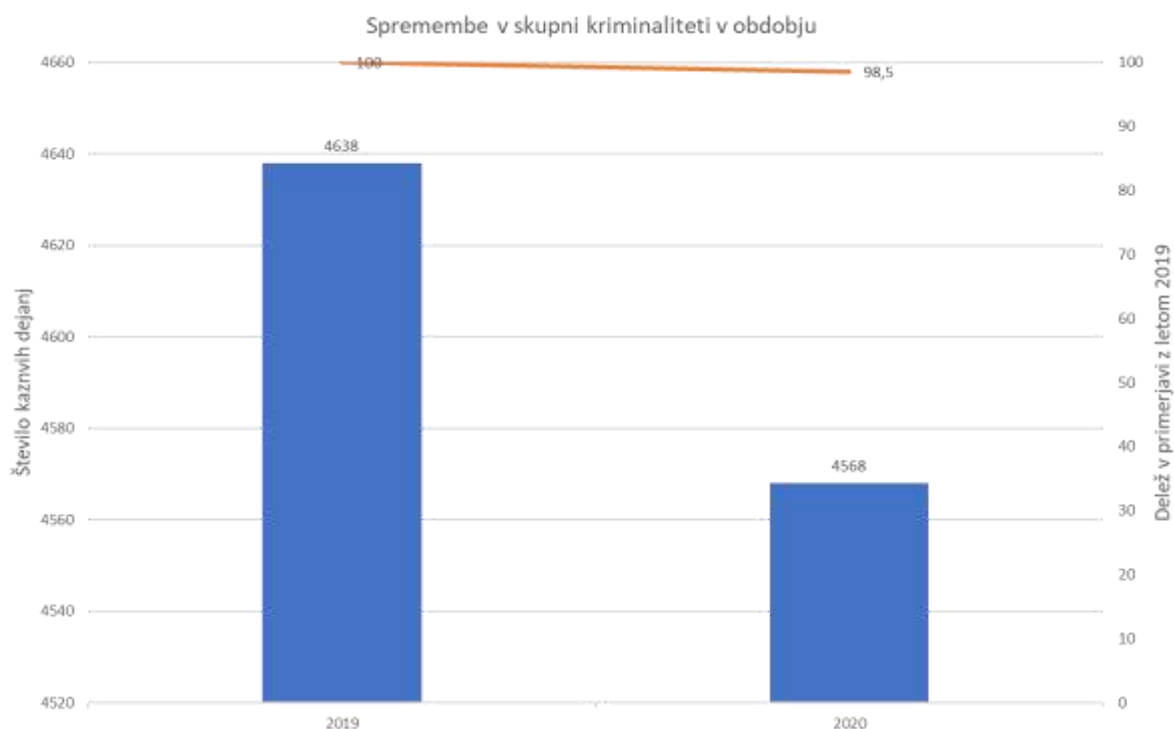
posamezni podatki zanimivi in vredni obdelave in prikaza že v tej fazi, če upoštevamo zgornje pomisleke.

2.1. Zaznani odkloni

Vsi grafi v nadaljevanju prikazujejo razlike med letoma 2019 in 2020 za obdobje od 13. 3. do 13. 4. V Sloveniji je bila epidemija razglašena 12. 3. 2020 in tega dne je bilo napovedano, da se s 16. 3. 2020 zaprejo vrtci, šole in univerze ter ustavi javni promet. V petek, 13. 3. 2020, so napovedani ukrepi (čeprav še niso stopili v veljavo) že vplivali na vsakodnevno življenje ljudi in na njihove navade,¹⁰ zato smo začeli spremljati gibanje kriminalitete s tem dnevom.

Pri skupnem številu zaznane kriminalitete med primerjanima obdobjema ni prišlo do posebnih razlik; izvršenih je bilo le 70 kaznivih dejanj manj, kar preračunano v odstotke pomeni le 1,5-odstoten padec. Sodeč samo po tem rezultatu bi lahko preuranjeno ocenili, da se s kriminaliteto ne dogaja nič posebnega.

Graf 1: Spremembe v skupni kriminaliteti v obdobju 13. 3. do 13. 4. za leti 2019 in 2020, število KD in delež (vir: Policija)

¹⁰ Vlada je tako na primer že za petek, 13. 3. 2020 državljanom svetovala, naj šoloobvezni in šolajoči se otroci ostanejo doma. Glej npr. STA, Pikalo: Za otroke staršev, ki morajo nujno v službo, bodo zagotovili varstvo, 12. 3. 2020, <https://www.sta.si/2738315/pikalo-za-otroke-starsev-ki-morajo-nujno-v-sluzbo-bodo-zagotovili-varstvo>

Povsem drugačna in bistveno bolj dinamična slika pa se pokaže, ko pogledamo podrobneje po skupinah ali po posameznih kaznivih dejanjih.

Graf 2: Spremembe v kriminaliteti po poglavjih Kazenskega zakonika v obdobju 13. 3. do 13. 4. za leti 2019 in 2020, število KD in deleži po poglavjih (vir: Policija)

Spremembe v kriminaliteti so v grafu 2 prikazane po poglavjih kazenskega zakonika, pri čemer rdeča horizontalna črta predstavlja lansko izhodišče za vsako posamezno poglavje, modra črta predstavlja razliko v številu kaznivih dejanj po posameznih poglavjih, oranžna črta pa razliko v deležu kaznivih dejanj po posameznih poglavjih.

Največji številčni porast kriminalitete v absolutnih številkah tako zaznamo pri kaznivih dejanjih, ki sodijo v poglavje, ki varuje zakonsko zvezo, družino in otroke (tega si bomo v nadaljevanju tudi podrobneje ogledali), največja upada pa pri kaznivih dejanjih zoper gospodarstvo ter kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost, javna pooblastila in javna sredstva. Pomembnejša upada zaznamo tudi pri kaznivih dejanjih zoper človekovo zdravje (kamor sodijo denimo kazniva dejanja v zvezi z drogami) ter pri kaznivih dejanjih zoper javni red in mir.

Če je porast pri omenjeni skupini pričakovan ter prav tako pri zadnjih dveh skupinah pričakovano beležimo upad, je ta manj skladen z mednarodnimi napovedmi pri gospodarskih kaznivih dejanjih ter kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost. Pri tem se postavlja vprašanje, ali je taka sprememba odsev realne situacije ali le posledica časovnega zamika pri odkrivanju tovrstnih kaznivih dejanj.

Slednje se upošteva mednarodne ugotovitve¹¹ in predvidevanja ter tudi poročila o aktivnosti naše Policije¹² zdi bolj verjetno.

Na grafu 2, kjer so deleži prikazani z oranžno črto, vidimo, da se spremembe v veliki meri ujemajo s trendi, ki smo jih opazili pri številu kaznivih dejanj, le da so mestoma odkloni v deležu bolj oz. manj izraziti. To je razumljivo, če upoštevamo relativno vrednost posameznega kaznivega dejanja glede na pogostost kaznivih dejanj. Absolutno število 10 ima namreč povsem drugačno težo pri kaznivem dejanju velike tatvine kot pri kaznivem dejanju nasilja v družini, čeprav obe dejanji sodita med 10 najpogostejših, kot bomo videli v nadaljevanju. A skupno število velikih tatvin je bilo v enakem obdobju leta 2019 738, število kaznivih dejanj nasilja v družini pa 108, kar pomeni, da so razlike v odklonih v absolutnih številih seveda relativne.

Tako nam dodatek deležev v grafu sporoča, da je obseg kriminalitete najbolj zanihal navzgor pri kaznivih dejanjih iz poglavja zoper splošno varnost ljudi in premoženja, navzdol pa pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost ter pri kaznivih dejanjih zoper varnost javnega prometa.

Za boljše razumevanje gibanja kriminalitete so pomembni podatki o obojem – o deležu, ki ustrežneje kaže pomen razlik, ter o številu kaznivih dejanj, ki je posebej pomembno takrat, ko so številke majhne in posploševanje zato nemogoče.

Pri številu posameznih kaznivih dejanjih (in ne več po poglavjih) na grafu 3¹³ vidimo, da so odkloni navzgor najbolj izraziti pri kaznivih dejanjih odvzema mladoletne osebe (190. čl.), pri tatvini (204.

¹¹ Europol, How criminals profit from the COVID-19 pandemic, 27. 3. 2020,

<https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/how-criminals-profit-covid-19-pandemic>

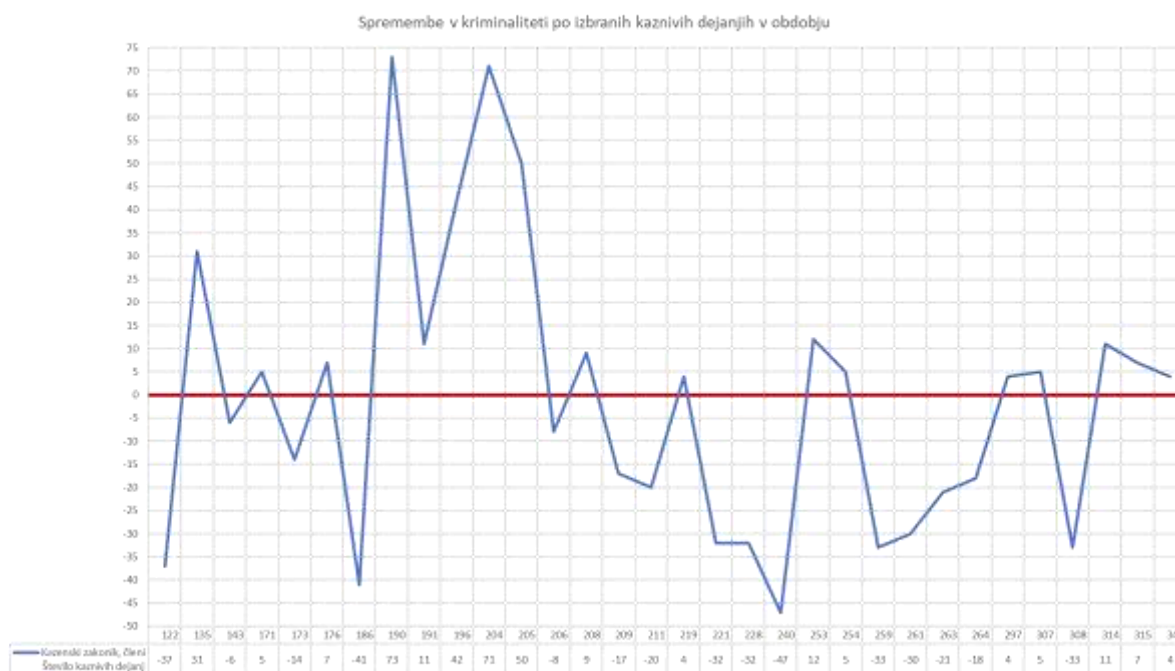
¹² Policija, Policija že od začetka aprila intenzivno zbira informacije, od danes pa tudi NPU vodi predkazenski postopek in preiskuje primere domnevnih nepravilnosti pri nabavah zaščitne opreme, 24. 4. 2020, <https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-gpue/103797-policija-ze-od-zacetka-aprila-intenzivno-zbira-informacije-od-danes-pa-tudi-npu-vodi-predkazenski-postopek-in-preiskuje-primere-domnevnih-nepravilnosti-pri-nabavah-zascitne-opreme>

¹³ Na grafu zaradi preglednosti navajamo samo številke členov iz KZ-1. Za lažje branje jih tu navajamo skupaj s poimenovanjem:

127. čl. KZ-1 – Ogrožanje z nevarnim orodjem pri pretepu ali prepiru; 135. čl. KZ-1 – Grožnja; 143. čl. KZ-1 – Zloraba osebnih podatkov; 171. čl. KZ-1 – Spolno nasilje; 173. čl. KZ-1 – Spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let; 176 čl. KZ-1 – Prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva; 186 čl. KZ-1 – Neupravičena proizvodnja in promet s prepovedanimi drogami, nedovoljenimi snovmi v športu in predhodnimi sestavinami za izdelavo prepovedanih drog; 190. čl. KZ-1 – Odvzem mladoletne osebe; 191 čl. KZ-1 – Nasilje v družini; 196 čl. KZ-1 - Kršitev temeljnih pravic delavcev; 204 čl. KZ-1 – Tatvina; 205 čl. KZ-1 – Velika tatvina; 206 čl. KZ-1 – Rop; 209 čl. KZ-1 – Poneverba in neupravičena uporaba tujega premoženja; 211 čl. KZ-1 – Goljufija; 219 čl. KZ-1 – Poškodovanje ali uničenje stvari, ki so posebnega kulturnega pomena ali naravne vrednote; 221 čl. KZ-1 – Napad na informacijski sistem; 228 čl. KZ-1 – Poslovna goljufija; 240 čl. KZ-1 – Zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti; 253 čl. KZ-1 – Overitev lažne vsebine; 254 čl. KZ-1 – Nezakonito dajanje pravne pomoči; 259 čl. KZ-1 – Ponareditev ali uničenje uradne listine, knjige, spisa ali arhivskega gradiva; 261 čl. KZ-1 – Jemanje podkupnine; 263 čl. KZ-1 – Sprejemanje koristi za nezakonito posredovanje; 264 čl. KZ-1 – Dajanje daril za nezakonito posredovanje; 297 čl. KZ-1 – Javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti; 307 čl. KZ-1 – Nedovoljena proizvodnja in promet orožja ali eksploziva; 308 čl. KZ-1 – Prepovedano prehajanje meje ali ozemlja države; 314 čl. KZ-1 – Povzročitev splošne nevarnosti; 315 čl. KZ-1 – Povzročitev nevarnosti pri gradbeni dejavnosti; 341 čl. KZ-1 – Mučenje živali.

čl.) ter veliki tatvini (205. čl.), do izrazitejšega odklona navzdol pa je prišlo pri kaznivih dejanjih zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti (240. čl.), neupravičene proizvodnje in prometa s prepovedanimi drogami (186. čl.), prepovedanega prehajanja meje ali ozemlja države (308. čl.) ter lahki telesni poškodbi (122. čl.).

Graf 3: Spremembe v kriminaliteti po izbranih kaznivih dejanjih v obdobju 13. 3. do 13. 4. za leti 2019 in 2020, število KD (vir: Policija)

2.2. Najpogostejša kazniva dejanja splošne kriminalitete

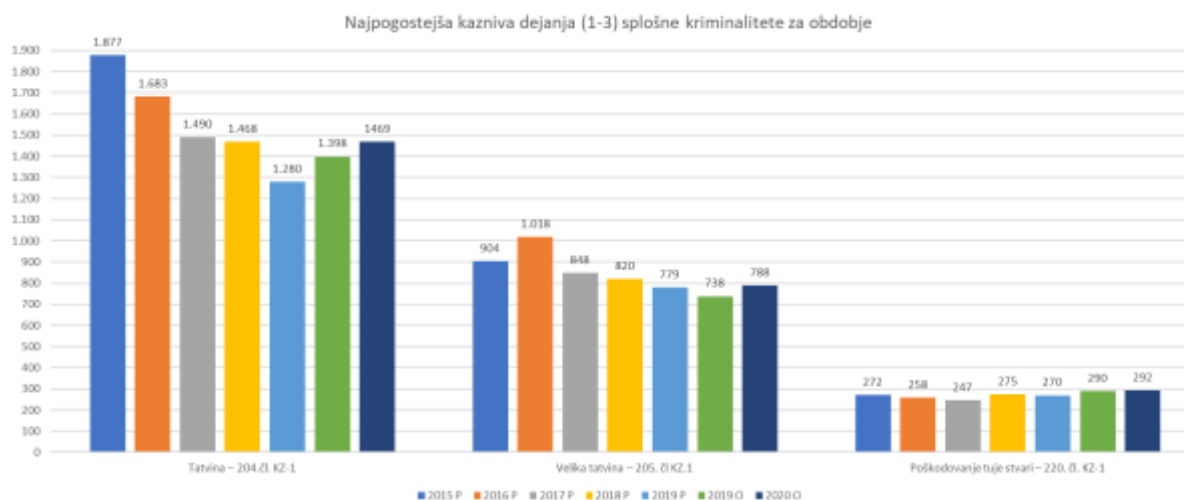
Policija v vsakoletnih poročilih beleži deset najpogostejših kaznivih dejanj splošne kriminalitete v Sloveniji.¹⁴ V nadaljevanju se prikaz osredotoča prav na ta kazniva dejanja.

Prikaz smo razdelili v dva dela, saj prva tri najpogostejša kazniva dejanja tako odstopajo, da je graf za ostala kazniva dejanja težje berljiv, če jih prikažemo na skupnem grafu. Na grafih 4 in 5 so podatki za obdobje za leta 2015–2018, ki predstavljajo povprečno mesečno število kaznivih dejanj (izračunano iz skupnih podatkov za celo leto) in podatki za leti 2019 in 2020, ki pa se nanašajo na obdobje od 13. 3. do 13. 4. v teh dveh letih.¹⁵ Na podlagi preračunov zanesljivosti ocenjujemo, da je taka primerjava kljub ne povsem identičnim podatkom za grobo sliko dogajanja dovolj natančna

¹⁴ Dostopno na <https://www.policija.si/o-slovenski-policiji/statistika>.

¹⁵ Zavoljo natančnosti v grafih 5 in 6 podatke, izračunane iz povprečij, označujemo s črko P, točne podatke za izbrano obdobje pa s črko O.

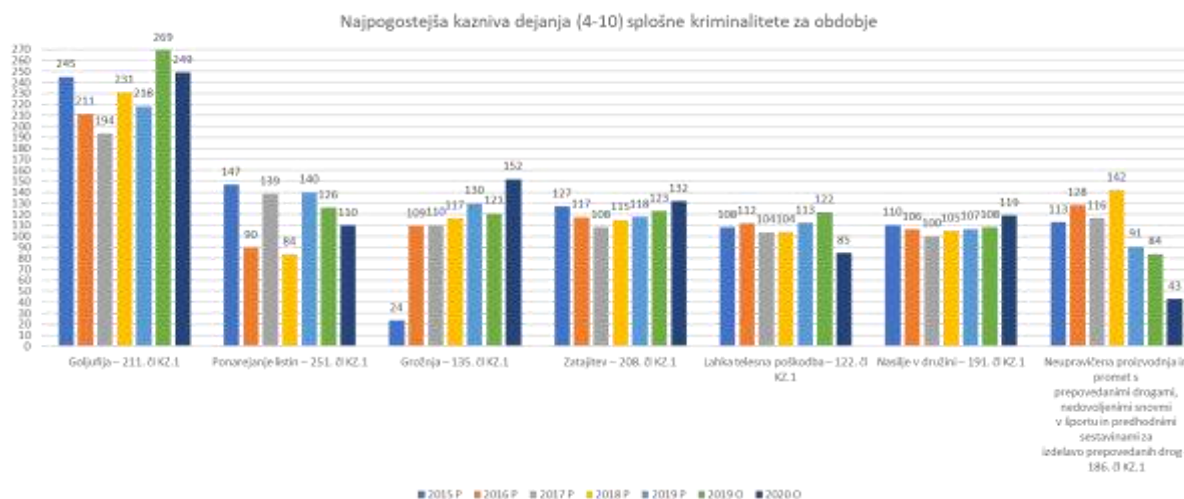
Graf 4: Najpogostejša kazniva dejanja (1-3) splošne kriminalitete za obdobje 13. 3. do 13. 4., 2015-2020, število KD (vir: Policija)

Pri vseh treh najpogostejših kaznivih dejanjih je v preučevanem obdobju prišlo do porasta v zadnjem opazovanem obdobju, ki je nekoliko večji pri tatvini (204. čl. KZ-1) in veliki tatvini (205. čl. KZ-1), medtem ko je poškodovanj tuje stvari (220. čl. KZ-1) samo marginalno več. Grobo lahko ocenimo, da je porast neskladen s siceršnjim upadanjem števila kaznivih dejanj tatvine in velike tatvine, ki smo ga beležili zadnja leta na letni in tudi na mesečni ravni.

Za realno oceno vpliva pandemije covid19 in ukrepov zoper njo na ta kazniva dejanja bo treba še nekoliko počakati. Oceniti pa je mogoče, da na tatvino in veliko tatvino trenutne razmere delujejo tako zaviralno (v smislu manj ljudi na kupu) kot pospeševalno (manj nadzora nad lastnino, daljša obdobja brez prisotnosti drugih ljudi).

Graf 5: Najpogostejša kazniva dejanja (4-10) splošne kriminalitete za obdobje 13. 3. do 13. 4., 2015-2020, število KD (vir: Policija)

Pri preostalih sedmih kaznivih dejanjih, ki jih Policija beleži med najpogostejšo deseterico, so trendi nekoliko drugačni. Porast v primerjavi z drugimi leti zaznavamo pri kaznivih dejanjih grožnje (135. čl. KZ-1), zatajitve (208. čl. KZ-1) in nasilja v družini (191. čl. KZ-1). Predvsem prvo in zadnje lahko kažeta na povečana trenja v medosebnih odnosih, o čemer bomo podrobneje govorili v nadaljevanju.

Pri ostalih kaznivih dejanjih, nasprotno, zaznavamo upad njihovega števila, najbolj izrazito pri kaznivem dejanju neupravičene proizvodnje in prometa s prepovedanimi drogami (186. čl. KZ-1). Slednje je skladno tudi s tujimi ugotovitvami, kjer ugotavljajo, da je preprodaja droge izrazito upadla, saj je zaradi omejitev gibanja in poostrenega nadzora bistveno težja.¹⁶ Podobno lahko razumemo upad kaznivega dejanja lahke telesne poškodbe (122. čl. KZ-1), do katerega pogosto prihaja ob različnih druženjih, ki so v tem času prepovedana.

Za ta kazniva dejanja velja uvodoma opisana dinamika okoliščin, ki zavirajo njihovo izvrševanje. Pri tem pa je na dolgi rok pomembno vprašanje, ali bo »izgubljena« kriminaliteta, ki v tem času zaradi okoliščin ni bila izvršena, ob sprostitvi ukrepov nadomeščena ali ne.¹⁷ Za telesne poškodbe lahko glede na značilnosti tovrstne kriminalitete utemeljeno domnevamo, da ne, pri nedovoljenem prometu z drogami pa odgovor ni tako preprost.

2.3. Kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in otroke

Kazniva dejanja s področja družine so v tem času izrazito izpostavljena. Tako naša policija¹⁸ kot številne organizacije po svetu opozarjajo na izrazito povečano nevarnost za družinsko nasilje po vsem svetu v času pandemije covid-19. Generalni sekretar Združenih narodov Antonio Guterres

¹⁶ E. Lederer, Crime rates plummet around the world as the coronavirus keeps people inside, Time, 11. 4. 2020, <https://time.com/5819507/crime-drop-coronavirus/>

¹⁷ V kontekstu situacijske prevencije v takih primerih govorimo o nadomeščanju kriminalitete (angl. *crime displacement*), koncept bi se po našem mnenju dalo uporabiti tudi v primeru časovnega zamikanja pri izvrševanju. S. D. Johnson, R. T. Guerette, K. J. Bowers, Crime displacement and diffusion of benefits, v: B. C. Welsh, D. P. Farrington (ur.), The Oxford handbook of crime prevention, Oxford University Press, Oxford, 2011, 337-353.

¹⁸ Slovenska policija javnost na nevarnost povečanega nasilja opozarja že od uvedbe ukrepov dalje: V nekaterih družinah so odnosi v teh dneh na veliki preizkušnji - policisti pozivamo k strpnosti, 21. 3. 2020, <https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-gpue/103332-v-nekaterih-druzinah-so-odnosi-v-teh-dneh-na-veliki-preizkusnji-policisti-pozivamo-k-strpnosti>; Poziv sosedom: prijavite nasilje v družini, žrtev ga mogoče ne more, 8. 4. 2020, <https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-gpue/103563-v-policiji-apeliramo-na-vse-sosede-prijavite-nasilje-v-druzini-zrtev-tega-mogoce-ne-more>; Nekateri otroci so v zadnjih dneh še bolj izpostavljeni nasilju v družini, 15. 4. 2020, <https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-gpue/103602-sliciji-tudi-vi-lahko-prijavite-nasilje-nad-otroki-v-njihovem-domacem-okolju-ce-ga-zaznate>; Nekateri otroci doma ne najdejo varnega zavetja. Policisti smo tu zanje, 24 ur na dan!, 28. 4. 2020, <https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-gpue/103824-nekateri-otroci-doma-ne-najdejo-varnega-zavetja>.

je v začetku aprila tako dejal: »Mnoge ženske in dekleta se v izolaciji zaradi covid-19 soočajo z nasiljem tam, kjer bi morale biti najbolj varne. V svojih domovih.«¹⁹

Združeni narodi v okviru boja proti nasilju nad ženskami stanje podrobno spremljajo, izdali so več sporočil in priporočil vladam po svetu, kako nasloviti to vprašanje.²⁰ Unesco beleži članke z vsega sveta, ki se nanašajo na vprašanje nasilja nad ženskami ter ustvarja bazo za nadaljnje raziskovanje na tem področju.²¹ Na ravni Sveta Evrope je bil znotraj programa za enakopravnost spolov oblikovan poseben fokus na temo pravic žensk v času pandemije covid-19, s poudarkom na preprečevanju nasilju.²²

Na povečano tveganje v času pandemije in ukrepov zoper njo opozarjajo tudi številne nevladne organizacije, ki nudijo pomoč žrtvam nasilja. Kot vsi drugi se tudi te organizacije spopadajo s spremenjenimi razmerami, a nekatere so prav v tem obdobju ponudile širši dostop in 24-urno pomoč.²³

Delno razlog za povečano nasilje leži v samem dejstvu, da so družine prisiljene več časa preživljati skupaj. Vendar obdobje pandemije in ukrepov zoper njo ne pomeni povečanega tveganja le zaradi časovne dimenzije teh stikov, temveč tudi ali predvsem zaradi povečanega stresa ter razdražljivosti na strani storilcev kot tudi povečanega občutka nemoči in nezmožnosti iskanja izhoda na strani žrtev.

Podatki, ki jih bomo prikazali v nadaljevanju, so, upoštevaje slovenski prostor in številke, premajhni, da bi bilo na njihovi podlagi mogoče delati statistične zaključke. Poleg tega za policijske podatke s tega področja že sicer velja, da predstavljajo manjši delež vseh izvršenih kaznivih dejanj, saj je stopnja prijavljanja relativno nizka. To toliko bolj velja v tem času, ko je nadzor s strani storilcev toliko intenzivnejši in je lahko iskanje pomoči zato oteženo. Poleg tega je lahko izrazito povečan občutek brezizhodnosti, saj žrtve domnevajo, da pomoč v tem času ni na voljo. Zato je še toliko bolj pomembno, da so žrtve v tem obdobju dobro informirane o tem, kje in kako lahko poiščejo pomoč.²⁴

¹⁹ UN chief calls for domestic violence 'ceasefire' amid 'horrifying global surge', UN News, 6. 4. 2020, <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061052>

²⁰ Združeni narodi, Covid-19 and ending violence against women and girls, 2020, <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/issue-brief-covid-19-and-ending-violence-against-women-and-girls-en.pdf?la=en&vs=5006>

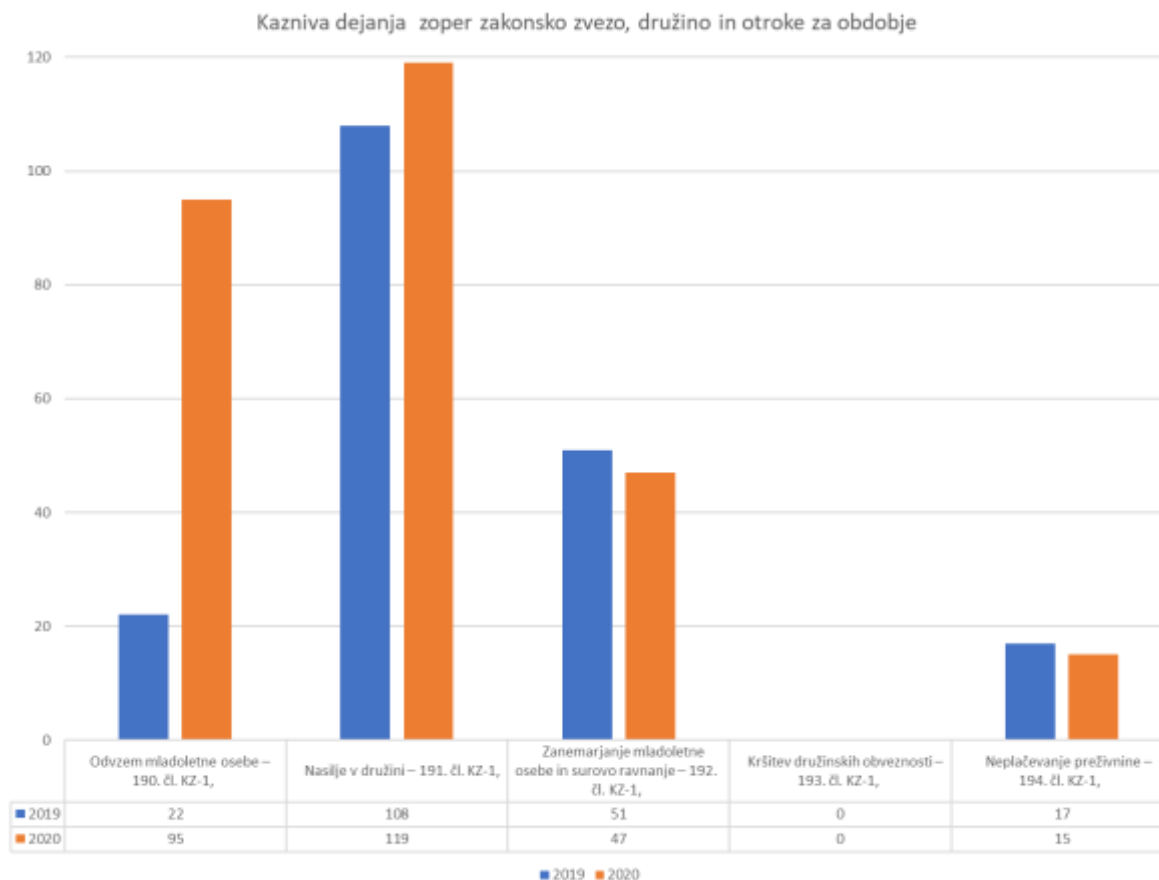
²¹ Dostopno na <https://en.unesco.org/news/mapping-online-articles-covid-19-and-gender>.

²² Dostopno na <https://www.coe.int/en/web/genderequality/women-s-rights-and-covid-19>

²³ DNK, Obvestilo o razširitvi telefonskega svetovanja, 10. 4. 2020, <https://www.drustvo-dnk.si/zelite-izvedeti-vec/novice/204-obvestilo-o-raz%C5%A1iritvi-telefonskega-svetovanja.html>

²⁴ K informiranju žrtev je pomembno prispevala RTV SLO, ki je v času ukrepov za preprečevanje epidemije večkrat predvajala telefonske številke policije in nevladnih organizacij, kjer lahko žrtve poiščejo pomoč in v pogovorih s strokovnjaki osveščala javnost o nevarnosti povečanja nasilja v času, ko družine več časa

Graf 6: Kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in otroke za obdobje 13. 3. do 13. 4., 2019-2020, število KD (vir: Policija)

Z grafa 6 lahko razberemo, da je med kaznivimi dejanji iz tega poglavja do najbolj izrazitega in kar skokovitega porasta prišlo pri prijavljanju kaznivega dejanja odvzema mladoletne osebe. To lahko interpretiramo v luči omejevanja gibanja in precejšnje negotovosti, ki je v začetku obdobja vladala glede stikov otrok z razvezanima staršema. Čeprav je bilo v nadaljevanju s strani Ministrstva za pravosodje in Varuha človekovih pravic²⁵ ter Vrhovnega sodišča²⁶ pojasnjeno, da samoosamitev oz. omejitev gibanja na izvajanje stikov z roditeljem ne vpliva in se torej izvršujejo nemoteno, je

preživljajo skupaj. V tem času je bilo temi posvečenih tudi več prispevkov na to temo, glej npr. J. Vidic, V. Gnezda, V času krize se družinsko nasilje poveča, Val 202, 7. 4. 2020, <https://val202.rtvsl.si/2020/03/v-casu-krize-se-druzinsko-nasilje-poveca/>; K. Sajovic, Neznosnost štirih sten: Karantena kot prosti poligon za nasilje v družini, MMC RTV SLO, 7. 4. 2020, <https://www.rtvsl.si/crna-kronika/neznosnost-stirih-sten-karantena-kot-prosti-poligon-za-nasilje-v-druzini/519738>.

²⁵ Varuh človekovih pravic, KO sta starša ločena – neenakost(i) zaradi omejitve gibanja pri stikih med starši in otroci, 2. 4. 2020, <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnosti/novice/detajl/ko-sta-starsa-locena-noonakosti-zaradi-omejitve-gibanja-pri-stikih/?cHash=24263d73e8263255c1416882454d05e7>; Varuh človekovih pravic, Težave z izvajanjem stikov staršev, ki ne živijo skupaj s svojimi otroki, 7. 4. 2020, <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnosti/novice/detajl/tezave-z-izvajanjem-stikov-starsev-ki-ne-zivijo-skupaj-s-svojimi-otroki/?cHash=bea1f292d151671abe3391a1f018cc86>.

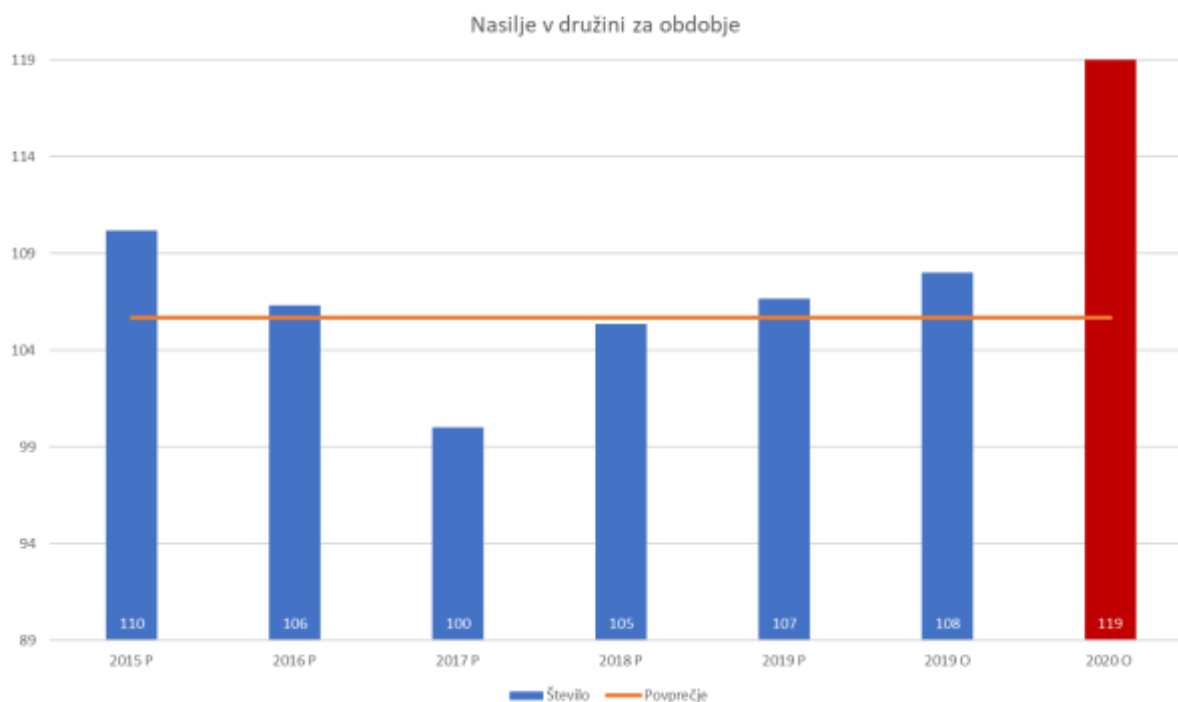
²⁶ Vrhovno sodišče, Izvajanje stikov med starši in otroki v času epidemije, 6. 4. 2020, <http://www.sodisce.si/vsrs/objave/2020040710373568/>.

očitno pri precejšnjem številu staršev to povzročilo resna trenja. Ta so očitno pogosto tako narasla v takšni meri, da je prišlo do ovadbe na policijo, če starš ni dovolil stikov drugemu staršu oziroma je starš, pri katerem je bil otrok zaradi izvedbe stikov, otroka zadržal pri sebi s sklicevanjem na omejitvene ukrepe v času epidemije.

Po našem mnenju je že to jasn znak, da prihaja v družinah do povečanih trenj in resnih težav. Jasno je, da starši izmed vseh kaznivih dejanj v tem poglavju najlaže in najpogosteje prijavljajo prav to, še posebej pomembno je, da v tem obdobju za to ni nikakršnih povečanih ovir, saj starši ne bivajo skupaj in ne zaznavajo neposredne nevarnosti zaradi prijave (celo nasprotno, prijava je v marsičem spodbujena prav zaradi tega obdobja).

Drugače je pri ostalih kaznivih dejanjih iz tega poglavja. Tako je pri kaznivem dejanju nasilja v družini prišlo do porasta, čeprav le 10% v primerjavi z istim obdobjem lani (graf 8), in to kljub zgoraj omenjenim težavam s prijavljanjem.

Graf 7:²⁷ Nasilje v družini za obdobje 13. 3. do 13. 4., 2015-2020, število KD (vir: Policija)

Za celovitejšo sliko problematičnega dogajanja v družinah bi bilo dobro analizirati tudi podatke o prekrških s področja nasilja v družini, saj je razmejevanje med prekrški po Zakonu o varstvu

²⁷ V zvezi s podatki po posameznih letih tudi za graf 8 velja pojasnilo, ki smo ga dali ob grafih 4 in 5. Podatki za leta 2015-2018 predstavljajo povprečno mesečno število kaznivih dejanj (izračunano iz skupnih podatkov za celo leto), podatki za leti 2019 in 2020 pa se nanašajo na obdobje od 13. 3. do 13. 4. v teh dveh letih. V grafu so ustrezno označeni s črkama P (povprečje) in O (obdobje).

javnega reda in miru in kaznivimi dejanji mestoma občutljivo. Koristni bi bili tudi podatki o odnosu med storilcem in žrtvijo pri nekaterih drugih kaznivih dejanjih (npr. lahki telesni poškodbi ali grožnji – število slednjih je tudi v precejšnjem porastu, a ga zanesljivo ne moremo pripisati odnosom v družini). S temi podatki zaenkrat še ne razpolagamo, zato lahko interpretiramo le prikazano.

Relativno majhen porast kaznivega dejanja nasilja v družini bi bilo mogoče razumeti kot odraz dejanskega stanja, vendar bi bilo to po našem mnenju zmotno. Proti temu namreč govorijo tako izkušnje iz tujine,²⁸ informacije o celo zmanjšanem poseganju po pomoči, ki jo nudijo nevladne organizacije,²⁹ ter informacije, ki jih imamo o siceršnjem zaznavanju in prijavljanju tovrstnih kaznivih dejanj.³⁰

Če je v javnosti veliko govora in opozarjanja na nasilje nad ženskami, se zdi, da skozi razpoke padejo druge oblike nasilja v družini. Čeprav je nasilje nad ženskami daleč najpogostejša oblika in je zato povečana pozornost utemeljena, pa se nasilje dogaja tudi na drugih relacijah in njegove žrtve so lahko denimo starostniki v družini, starši odraslih otrok, odrasli otroci in podobno.³¹ Podatkov o teh oblikah nasilja je že tako malo, v trenutnem obdobju pa z njimi sploh ne razpolagamo. Kaznivo dejanje nasilja v družini po 191. členu KZ-1 sicer zajema vse navedene oblike, vendar iz golega podatka o številu teh kaznivih dejanj ni mogoče ugotoviti, ali so med prijavljenimi primeri tudi te oblike. Za to ugotovitev bo potrebna nadaljnja analiza prijavljenih primerov.

Kaznivo dejanje nasilja v družini po 191. členu KZ-1 pa ne zajema nasilja, ki ga odrasli izvršujejo nad otroki. Temu je namenjeno posebno kaznivo dejanje zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja (192. člen KZ-1), pri katerem je v opazovanem obdobju prišlo celo do upada prijav. Kot velja v primeru nasilja v družini, pa tak podatek po našem mnenju ni razlog za optimizem. Še posebej v zvezi z nasiljem nad otroki je namreč povsem jasno, da službe, ki v običajnih okoliščinah lahko zaznavajo nasilje nad otrokom zaradi otrokovega spremenjenega vedenja ali na podlagi drugih okoliščin – šole, nevladne organizacije, pediatri – in zaradi njega tudi ukrepajo, v času samoosamitve stika z otroki sploh nimajo. Tako otroci kot najbolj ranljive žrtve

²⁸ P. Mlambo-Ngcuka, Violence against women and girls: the shadow pandemic, 6. 4. 2020, Združeni narodi, <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/statement-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic>

²⁹ U. Vrečar, Ujete med štirimi stenami: žrtve težje pokličejo na pomoč, saj so zaprte skupaj z nasilnežem, 24ur.com, 8. 4. 2020, <https://www.24ur.com/novice/slovenija/nasilje-v-druzini.html>.

³⁰ K. Filipčič, Kazensko pravno odzivanje na nasilje v družini, v: Nasilje nad ženskami v Sloveniji, Aristej, Maribor 2013, str. 41-70.

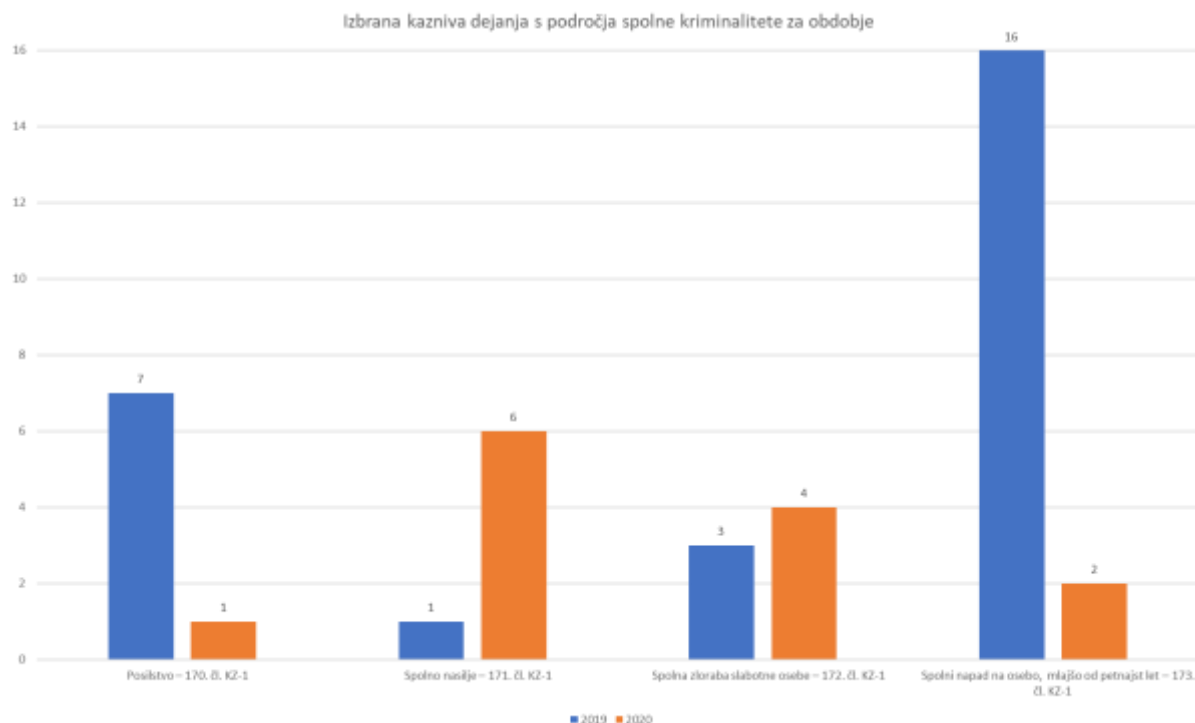
³¹ Glej tudi Nasilje v družini, Prepoznavna in obravnava žrtev nasilja v družini v okviru zdravstvene dejavnosti, <http://www.prepoznajnasilje.si/nasilje-v-druzini>

ostajajo brez institucionalne in v veliki meri tudi kakršnekoli druge pomoči, saj nasilja nad njimi sploh ne zaznavamo.³²

Ob nasilju v družini in nad otroki bi bilo nujno spregovoriti tudi o spolnem nasilju, ki ga omenjena kazniva dejanja ne zajemajo, saj so inkriminacije v drugem delu kazenskega zakonika, ki se nanaša na varovanje spolne avtonomije. Za vsa spolna kazniva dejanja primerjava med letoma 2019 in 2020 pokaže upad zaznanih kaznivih dejanj. To velja tudi posamično za kaznivi dejanji posilstva ter še posebej izrazito za kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let, medtem ko je pri kaznivih dejanjih spolnega nasilja in spolne zlorabe slabotne osebe mogoče zaznati minimalen porast (Graf 8).

Za ta kazniva dejanja velja, da do njih ne prihaja le v družinskem krogu, vendar vemo, da do njih prihaja tudi tam, predvsem ko gre za mladoletne žrtve. V kolikšnem deležu jih gre pripisati dogajanju v družinskem krogu, ob odsotnosti podatkov o odnosih med storilcem in žrtvijo, žal ni mogoče oceniti.

Graf 8: Izbrana kazniva dejanja s področja spolne kriminalitete za obdobje 13. 3. do 13. 4., 2019-2020, število KD (vir: Policija)

³² Nekaterne nevladne organizacije v času epidemije posebej spodbujajo otroke, da prijavijo nasilje v času, ko so zaradi zaprtja šol doma. UNICEF-ove varne točke v času, ko smo doma, <https://www.varnetocke.si/>.

Še posebej upad pri številu kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let, vsaj na videz pritrjuje zgoraj predstavljenim težavam z zaznavanjem kaznivih dejanj, pri katerih so žrtve izključno (ali tudi) otroci.

Tudi nekatera druga kazniva dejanja se lahko povezujejo z nasiljem v družini, predvsem so tu relevantne grožnje (pri katerih smo, kot izhaja iz grafa 6, zaznali veliko povečanje) ter lahke in hude telesne poškodbe, v najhujših primerih celo razne oblike nasilnih smrti. Vendar, tako kot pri spolni kriminaliteti, ob odsotnosti podatkov o odnosih med storilcem in žrtvijo pri teh kaznivih dejanjih žal ni mogoče podati na podatkih osnovane ocene o deležu kaznivih dejanj v družini pri teh kaznivih dejanjih.

3. Zaključek

V merjenju kriminalitete in spremljanju njenih trendov podatki enega meseca običajno ne pomenijo veliko. A trenutne razmere so daleč od običajnih in to se odraža ne le na spremembah pri kriminaliteti, temveč tudi pri pomenu tega obdobja. Spremembe v nadaljnjem obdobju bodo mogoče nudile še boljši in celovitejši vpogled v dogajanje, vendar so določeni podatki zanimivi tudi v tako omejenem obsegu. Zanimivo bo npr. spremljati gibanje prijav nasilja v družini po prenehanju omejevalnih ukrepov, ko nadzor nad žrtvami v družini ne bo več tako intenziven. Mogoče je, da bodo šele takrat občutneje porasle prijave nasilja, ki se je dogajalo v času omejevalnih ukrepov.

Slovenski podatki v veliki meri sovpadajo s tem, kar kriminologi in kazenskopравни strokovnjaki napovedujejo in pričakujejo od tega obdobja. Za določene zaključke pa je Slovenija enostavno premajhna, absolutna števila pa ne dopuščajo hitrih izračunov in preračunov na statistični ravni.

Kljub temu je že na podlagi prikazanih podatkov mogoče jasno napovedati, da vpliva pandemije covid-19 in ukrepov zoper njo ne bodo čutili le zdravstvo, šolstvo in gospodarstvo. Posledice so že zaznavne tudi na področju kriminalitete, še več jih lahko pričakujemo v nadaljevanju, tudi ob zaježitvi pandemije in sproščanju ukrepov.

Dogajanje (in ne-dogajanje) na ravni kriminalitete se namreč odraža v delovanju policije, v nadaljevanju pa bo gotovo vplivalo tudi na delovanje tožilstva, delovanje sodstva in delovanje izvršilnih kazenskopravnih institucij. Na vse te seveda pandemija in ukrepi zoper njo vplivajo že sedaj (npr. z obravnavanjem le nujnih kazenskopravnih zadev, z možnostjo predčasnih odpustov iz zavodov za prestajanje kazni zapora zaradi povečane nevarnosti bolezni, ipd.) – pričakovati pa je, da se bo s posledicami treba resno spopasti predvsem po odpravi ukrepov.

Kriminologija se rada osredotoča na kazenskopravni sistem, saj ga je v veliki meri lažje analizirati kot druge vidike kriminalitete. Vendar pa mora biti jasno, da kriminaliteta vpliva v prvi vrsti in predvsem na žrtve. V primeru pandemije covid-19 in ukrepov zoper njo je žrtev več in so si med seboj zelo zelo različne. Če smo na eni strani lahko vsi državljani žrtve goljufij in raznih zlorab, ki sodijo na področje gospodarske ali korupcijske kriminalitete in bodo imela ta kazniva dejanja lahko resne dolgoročne posledice za vse nas, so na drugi strani žrtve nasilnih, osebnih kaznivih dejanj zelo izolirani posamezniki, ki posledice trpijo že danes.